

УДК 342.413

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5399.2019.2.02>

**ПРОБЛЕМА КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ» У КОНТЕКСТІ ПОЗИЦІЇ
ВЕНЕЦІАНСЬКОЇ КОМІСІЇ**

**THE PROBLEM OF THE CONSTITUTIONALITY OF THE LAW
OF UKRAINE “ON THE CLEANING OF POWER” IN THE CONTEXT
OF THE POSITION OF THE VENICE COMMISSION**

Белкін Л.М.,

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
адвокат індивідуальної практики*

Розглядаються висновки Венеціанської комісії щодо Закону України від 16.09.2014 № 1682-VII «Про очищення влади» (про «люстрацію») порівняно з положеннями Конституції України. Наголошено, що практика люстрації у європейських країнах виробила європейські стандарти в галузі люстрації, які в основному впливають з трьох джерел: Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського Суду з прав людини; прецедентного права національних конституційних судів; Резолюцій ПАРЄ 1096 (1996) та 1481 (2006). У Резолюції 1096 (1996) сформульовані «Керівні принципи для забезпечення відповідності закону про люстрацію та аналогічних адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на принципі верховенства права». Комісія поставила під сумнів прийнятність застосування люстрації до державних службовців, які працювали у період, коли країною керував Президент В. Янукович. Хоча Комісія і визнала, що ситуація з демократичними гарантіями у той період почала погіршуватися, але, незважаючи на них, пан Янукович не отримав повну політичну, ідеологічну та економічну монополію по всій країні. Крім того, Україна є державою-членом Ради Європи з 1995 року і як така пройшла моніторинг на предмет відповідності європейським стандартам. Широкомасштабні заходи люстрації щодо цього конкретного періоду ставлять під сумнів фактичне функціонування правової та нормативно-правової бази України як демократичної держави, заснованої на принципі верховенства права. Враховуючи висновки Комісії щодо невідповідності норм цього Закону Конституції України, зокрема, задекларованим нею принципам верховенства права, презумпції невинуватості та індивідуальної відповідальності, немає жодних перешкод для визнання цього Закону неконституційним. У статті здійснене порівняння реакції прихильників люстрації, коли люстрація могла торкнутися них самих.

Ключові слова: неконституційність, люстрація, верховенство права, презумпція невинуватості, індивідуальна відповідальність.

Постановка проблеми. Останнім часом відновився інтерес юристів і суспільства загалом до Закону України від 16.09.2014 № 1682-VII «Про очищення влади» (закон про «люстрацію») (далі – ЗУ № 1682-VII) та дискусії з цього питання, зокрема, і у зв'язку

із внесенням у Верховну Раду України законопроєкту від 11.07.2019 № 10444 щодо розширення люстрації і на топчиновників періоду після 2014 року¹. І хоча цей законопроєкт було відкликано

¹ URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66202.

29.08.2019, цікаво проаналізувати реакцію прихильників люстрації, коли люстрація могла торкнутися них самих. Крім того, необхідно пам'ятати, що ще з періоду активного застосування ЗУ № 1682-VII залишилися нерозглянутими судові позови осіб, які постраждали від «люстрації», що пов'язане із незавершеністю розгляду Конституційним Судом України (КСУ) питання конституційності ЗУ № 1682-VII. Отже, тема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження у сфері застосування процедури люстрації досить нечисленні. Більшість виконаних робіт присвячена аналізу досвіду та результатів люстрації у країнах Центральної та Східної Європи у період подолання посткомуністичного надбаня та спробам перенести цей досвід в українські реалії [1–4, деякі інші], хоча внаслідок об'єктивних причин таке перенесення досвіду не є вдалим [4].

Дослідження безпосередньо українських умов люстрації можна умовно поділити на 2 групи: ті, що виконувалися у період підготовки люстраційного законодавства (період позитивних сподівань) [5; 6], та ті, що виконувалися після набуття ним чинності. Так, у роботі [5] припускається, що українські громадяни нині активно вимагають застосування люстраційних процесів у політиці нашої держави як продовження демонтажу «чинної влади». У статті [6] вказується, що «наша держава нині стоїть на порозі здійснення довгоочікуваних заходів, які мають подолати явища, такі як кумівство, клановість, nepotизм, створити універсальне «сито», яке дасть змогу нам відсіяти «старорежимних» і корумпованих чиновників, зрадників, прихильників сепаратистів та терористів, що сприятиме підвищенню довіри до державного апарату та значно полегшить процес реформ». Правда, при цьому робиться попередження, що «нинішнім люстраторам у

жодному разі не потрібно керуватися можливістю застосування некерованої політичної розправи, щоб вони самі згодом не стали люстрованими». Зазначимо, що у контексті пропонованого законопроекту № 10444 цей прогноз міг стати цілком реальним.

Досвід практичного застосування в Україні законодавства про люстрацію зробив його оцінку значно стриманішою: від помірно песимістичної [7–10] до повністю негативної [11]. Наприклад, у статті [10] автор застерігає, що «нові», які обіймуть звільнені посади замість «люстрованих», не позбавлені бажання швидкого збагачення за рахунок корупції... Прихід «нових» може не привести до якісних змін. Це, власне, надалі і відбулося: через 4 роки після Революції Гідності об'єктивні експерти все впевненіше заявляли про повернення в Україну старих корупційних схем [12; 13 та ін.]. У статті [11] наголошується, що люстраційні процеси в Україні за сучасних умов набувають рис виключно засобу легітимації «нового політичного режиму», що створює певну показовість та ілюзорність очищення влади.

У низці статей [6; 9; 14] звертається увага, що люстраційні закони та процедури не мусять мати екстраординарний характер та допускати порушення прав людини, які (порушення) несумісні з принципами демократичної правової держави, щодо чого склалася практика Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ). У статті [15] зазначається, що правозахисники та експерти розкритикували закон № 1682-VII як такий, що не відповідає європейським та міжнародним нормам прав людини і прийнятій з порушенням процедури. Однак сам автор, очевидно, таку точку зору не поділяє, оскільки стверджує, що вдалося створити якісний закон, про що свідчить той постійний опір, який відчувався в процесі написання й ухвалення закону.

Натомість відомий правозахисник Є. Захаров різко розкритикував Закон № 1682-VII, зазначивши, що закон ухвалив «згвалтований парламент» та назвав це ухвалення «великою поразкою демократії». Правозахисник відзначив порушення процедури розгляду законопроекту; надмірно широке коло осіб, які будуть проходити люстрацію; відсутність незалежного органу для проведення люстрації; порушення права на приватність; створення ризиків масового звернення постраждалих до ЄСПЛ, «що підриватиме авторитет держави» [16]. У статті [17] автор порушує питання щодо тиску представників влади на українські суди, які розглядають скарги постраждалих від люстрації.

Однак у громаді якось забувся той факт, що у грудні 2014 року досить розгорнуту оцінку ЗУ № 1682-VII надала Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). Її висновки можуть слугувати арбітражною думкою в оцінці цього Закону. Окремі питання висновку Венеціанської Комісії в контексті конституційності Закону розглянуті автором у статті [18].

Метою статті є дослідження позиції Венеціанської комісії щодо якості та відповідності принципам верховенства права Закону України від 16.09.2014 № 1682-VII «Про очищення влади» (про «люстрацію»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Висновок (проміжний) № 788/2014 щодо Закону «Про очищення влади» (закон про «люстрацію») в Україні схвалений Венеціанською комісією (далі – Комісія) на її 101-й Пленарній сесії (Венеція, 12–13 грудня 2014 р.). Розгляд здійснений па підставі листа від 03 жовтня 2014 року Голови Комітету з моніторингу Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) щодо думки Венеціанської комісії щодо даного Закону. Тобто українська влада за аналогічним висновком не зверта-

лася. Висновок доступний на сайті Комісії українською² та англійською³ мовами. Далі викладення ведеться за україномовним текстом Висновку.

Принагідно для порівняння згадаємо, що у період обговорення законопроекту № 10444 (2019) заступник Міністра юстиції України С. Петухов вимагав надіслати цей законопроект до Венеціанської комісії. Чиновник заявив, що «розширена» люстрація не відповідає критеріям рішень ЄСПЛ, і, як завжди у випадках загроз для чиновництва, «клявся» цінностями Революції Гідності⁴. При цьому якось «забулося», що у 2014 р. Мін'юст не тільки не звертався із цим питанням до Венеціанської комісії, але й не сприяв імплементації її Висновку.

Розглядаючи Висновок Венеціанської комісії, слід прямо зазначити, що, попри звичайний стиль толерантності висновків Комісії, у цьому Висновку Комісія не шкодувала негативних оцінок прийнятому Закону. Об'єктивні українські юристи назвали цей Висновок «передбачуваним»⁵.

Перш за все у своєму Висновку Комісія вказала, що закон про люстрацію чи аналогічні закони, які приймаються у державах, що вважають себе демократичними та прихильними принципам верховенства права, не мають носити екстраординарний характер та вибиватися із загальноправового контексту таких держав та мають відповідати європейським стандартам у галузі люстрації, на що звертають увагу й українські юристи [6; 9; 14]. У пункті 18 Висновку зазначено, що такі стандарти в основному впливають з трьох

² URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)044-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)044-ukr).

³ URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)044-e).

⁴ URL: https://my.ua/news/cluster/5d285eec4e946722a81df7a3?page=2&first_news_id=9ef63ea5-2643-899b-6f9e-7002a7fe1f2d.

⁵ URL: <https://novosti-n.org/analytic/read/1969.html>.

джерел: Європейської Конвенції з прав людини (далі – Конвенція) та практики ЄСПЛ; прецедентного права національних конституційних судів; Резолюцій ПАРЄ 1096 (1996) про заходи з ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем і 1481 (2006) про необхідність міжнародного засудження тоталітарних комуністичних режимів. ПАРЄ у Резолюції 1096 (1996) вказала на «Керівні принципи для забезпечення відповідності закону про люстрацію та аналогічних адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на принципі верховенства права» (далі – «Керівні принципи»).

Виходячи з цих Керівних принципів, Венеціанська комісія наголосила, що «мета люстрації має полягати насамперед у захисті демократії від відголосів тоталітаризму, тоді як друга її мета, що підпорядкована реалізації головної мети, має полягати в індивідуальному покаранні осіб, які співпрацювали з тоталітарним режимом». Тому період, до якого належить люстрація, є одним з найважливіших питань. Люстрація як метод боротьби з минулим має застосовуватися до періоду колишньої політичної системи, яка порушувала права людини та людської гідності, а не до наступного періоду, коли була створена нова система, заснована на гарантуванні демократії та прав людини (п. 29 Висновку).

У цьому сенсі Комісія взагалі поставила під сумнів прийнятність застосування люстрації до державних службовців, які працювали у період, коли країною керував Президент В. Янукович. Хоча Комісія і визнала, що ситуація з демократичними гарантіями після приходу В. Януковича до влади почала погіршуватися, але, незважаючи на них, пан Янукович не отримав повну політичну, ідеологічну та економічну монополію по всій країні. Крім того, деякі з негативних явищ, що характеризують цей період, такі як корупція, були

присутніми в українському суспільстві ще до 2010 року. Вищі державні службовці, що працювали під час правління Януковича, ймовірно, вже обіймали свої посади, були також лояльними до колишнього уряду. Нове законодавство щодо боротьби з корупцією вже було ухвалено. Крім цього, слід зазначити, що Україна є державою-членом Ради Європи з 1995 року і як така пройшла моніторинг на предмет своєї демократичності та відповідності європейським стандартам. Звернутися до широко-масштабних заходів люстрації щодо цього конкретного періоду означатиме поставити під сумнів фактичне функціонування правової та нормативно-правової бази України як демократичної держави, заснованої на принципі верховенства права (п.п. 33, 34 Висновку). Зазначене підтверджує правоту тих українських спеціалістів, які ставили під сумнів застосування безпосередньо посттоталітарного досвіду до відносно демократичної системи [4; 10].

Венеціанська комісія відзначила, що принципи здійснення люстрації, закладені у ч. 2 ст. 1 ЗУ № 1682-VII (верховенство права та законність; відкритість, прозорості та публічності; презумпція невинуватості; індивідуальна відповідальність; гарантування права на захист) загалом відповідають європейським стандартам та Керівним принципам. Однак, виходячи з аналізу тексту Закону, Комісія доходить висновку, що фактично ЗУ № 1682-VII не відповідає цим вимогам (п. 64 Висновку). У Законі, як правило, не вимагається встановлення індивідуальної провини незалежним органом. Заборона доступу до державних функцій, що застосовуються до цих осіб, заснована на простому факті обіймання певної посади з подальшою презумпцією винності. Тоді як цей підхід може бути прийнятний щодо осіб, що обіймали високі посади в комуністичний період і деяких найважливіших державних установах під

час правління пана Януковича (вищі посади), у всіх інших випадках вина має бути доведена на основі індивідуальних вчинків. Якщо сам факт належності до партії, організації або адміністративного органу старого режиму є підставою для заборони обіймати державні посади, то така заборона зводиться до форми колективного та дискримінаційного покарання, яка несумісна з нормами в галузі прав людини. Тому люстрація ризикує стати політичним інструментом для придушення опонентів (п. 64 Висновку). Тобто мають рацію українські автори [8], коли зазначають, що одним із основних недоліків інституту люстрації є колективна, а не індивідуальна форма відповідальності за неправомірні дії чи шкоду.

За ЗУ № 1682-VII, вказує Комісія, особи, які підпадають під люстрацію, не мають можливості довести, що, незважаючи на посаду, яку вони обіймали, вони не брали участі в будь-яких порушеннях прав людини і не вживали або не підтримували антидемократичні заходи. Немає жодної можливості посилатися на час, що минув з моменту обіймання посади, або на подальшу поведінку і ставлення. ЗУ № 1682-VII виключає фактор часу в цілому, незалежно від тяжкості минулої поведінки, і це означає, що Закон не відповідає принципу «індивідуальної відповідальності», на якому має бути заснована люстрація (ч. 2 ст. 1 Закону). Навіть добровільної відставки з посади до 22.02.2014 р. не буде досить, щоб звільнити особу від люстрації (п. 65 Висновку).

Варто зазначити, що у період обговорення законопроекту № 10444 (2019) экс-Президент України П. Порошенко вказував, що «попередня люстрація була запроваджена за вбивства на Майдані і політичну відповідальність тих, хто був причетний або схвалював ці вбивства. Попередня люстрація була передбачена за вбивство Небесної

сотні, за підтримку законів 16 січня. За команду, яка закликала Путіна ввести війська в Україну і тим самим сприяла легітимізації російської окупації Криму і Донбасу. Це злочини. Частина цих злочинів – включно з Януковичем – доведена і отримала вирок суду»⁶.

Тобто це визнання означає, що тодішнє керівництво держави свідомо запровадило у ЗУ № 1682-VII принцип колективної відповідальності, принцип помсти, принцип покарання без вини, оскільки явно не всі наступні жертви люстрації раділи розстрілу Небесної сотні і підтримували його, не доведено, що всі вони підтримували закони 16 січня, а судом «доведена» лише «частина», за словами экс-Президента, злочинів.

Венеціанська комісія особливо наголосила, що усталеною судовою практикою ЄСПЛ є застосування статті 6 Конвенції в її кримінальній частині до процедури люстрації (гарантії права на судовий захист). У Резолюції 1096 (1996) вимагається дотримання права на захист, презумпцію невинуватості, поки вина не доведена, а також право на оскарження в суді. Відповідно до вимоги м) Керівних принципів «особа не може бути люстрована в жодному разі без надання повного належного процесуального захисту, зокрема (але не обмежуючись) право на захист, право на очну ставку й оскарження доказів, що використовуються проти неї, право мати доступ до всіх наявних обвинувальних і виправдувальних доказів, право представити власні докази, право мати відкрите слухання, якщо особа просить про це, і право на оскарження в незалежному суді». Комісія також вимагає, що звільнення з посади має бути призупинено під час апеляції і що суд має бути уповноважений скасувати рішення люстраційної

⁶ URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/predy-dushchaya-lyustratsiya-vvedena-ubiystv-a-1563009503.html>.

комісії у зв'язку з обставинами кожного конкретного випадку. Стаття 1 (ч. 2) ЗУ № 1682-VII підтверджує, що люстрація має бути заснована, зокрема, на презумпції невинуватості і гарантіях права на захист. Проте, вважає Комісія, Закон не забезпечує повноцінних процесуальних гарантій для осіб, які підпадають під люстрацію (п.п. 82–85 Висновку).

Відволікаючись певним чином від викладення Висновку Венеціанської комісії, слід зазначити, що українська влада замість забезпечення належного судового захисту осіб, які потрапляли під люстрацію, вдалася до прямого залякування суддів, що намагалися захистити громадян від сумнівної люстрації. Так, Міністр юстиції України П. Петренко визначав заздалегідь незаконними всі рішення судів, які скасовують звільнення з роботи посадових осіб у порядку так званої «люстрації». Він наполягав, що суди і судді «перебирають на себе функції Верховної Ради, і це питання не тільки порушення закону з боку того чи іншого судді, але це і питання посягання на конституційний лад» (05.12.2014). Міністром як членом Вищої ради юстиції висловлювалися погрози притягувати до відповідальності суддів, які будуть приймати рішення, що не влаштовуватимуть прихильників тотальної «люстрації»⁷.

В іншому разі Міністр П. Петренко заявив⁸: «Цей закон (№ 1682-VII – автор) низкою положень передбачає автоматичну люстрацію. Тобто потрібно тільки встановити, обіймала та чи інша людина конкретну посаду в певний період часу. Це означає, що суди взагалі не мають приймати позови таких осіб. Вони мають повернути позовні заяви без розгляду, не кажучи вже про те, щоб приймати рішення про відновлення люстрованих осіб»

⁷ URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/12/5/7046573/>.

⁸ URL: http://gazeta.ua/articles/politics/_sudi-nepovinni-prijmati-pozovi-lyustrovanih-chinovnikiv-petrenko/696160.

(05.05.2016). Однак могло бути спірним саме питання про те, чи потрапляє певна конкретна посада у перелік тих, що зумовлює автоматичну люстрацію. Може бути спірним і те, чи працювала «автоматично люстрована» особа на певній посаді термін, який зумовлює таку люстрацію. Немає жодних підстав відмовляти такій особі у судовому захисті. При цьому Міністр якось «забув», що відповідно до чинної на той момент редакції статті 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. До того ж Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) не містить відповідних підстав для залишення таких позовних заяв «без розгляду». На цей тиск на суди автор звертав увагу у своїй статті [15].

Венеціанська комісія негативно поставилася до положень ЗУ № 1682-VII щодо оприлюднення відомостей про осіб, які підлягають люстрації. Це положення, вказала Комісія, є проблематичним. Раніше Венеціанська комісія заявляла, що «публікація до ухвалення рішення суду є проблематичною у зв'язку зі статтею 8 Конвенції. Негативний вплив такої публікації на репутацію особи навряд чи може бути усунений пізніше вилученням її імені з реєстру, а потерпілий не має засобів, щоб захистити себе від такого негативного впливу. Останнє може бути адекватним заходом, необхідним у демократичному суспільстві, коли співпраця зі злочинним режимом встановлюється остаточно, а не раніше. Тому публікація має відбуватися тільки після ухвалення рішення суду». У ЗУ № 1682-VII не гарантується, що публікація дозволяється тільки після остаточного рішення суду, що слід вважати несумісним зі статтею 8 Конвенції (п.п. 99, 100 Висновку).

У кінцевому підсумку Комісія сформулювала такі висновки (п. 104):

а) застосування люстраційних заходів до періоду правління радянської

комуністичної влади через стільки років після закінчення цього режиму і вступ у силу демократичної Конституції в Україні потребують переконливих причин, щоб обґрунтувати наявність конкретної загрози для демократії, яку колишні комуністи становлять нині; Комісія вважає, що важко виправдати таку пізню люстрацію;

б) застосування люстраційних заходів стосовно недавнього періоду, протягом якого пан Янукович був Президентом України, зрештою поставить під сумнів реальне функціонування конституційних і правових рамок України як демократичної держави, заснованої на верховенстві права;

с) ЗУ № 1682-VII містить кілька серйозних недоліків і потребує перегляду принаймні таких положень:

– люстрація має стосуватися тільки посад, які можуть справді становити значну загрозу для прав людини та демократії; перелік посад, які підлягають люстрації, має бути переглянутий;

– провина має бути доведена в кожному конкретному випадку і не може припускатися на підставі лише приналежності до категорії державних установ; критерії для люстрації мають бути переглянуті;

– відповідальність за проведення процесу люстрації має бути знята з Міністерства юстиції та покладена на спеціально створену незалежну комісію за активної участі громадянського суспільства;

– процедура люстрації має поважати гарантії справедливого судового розгляду (право на адвоката, рівність сторін, право бути вислуханим особисто); судові розгляди мають призупинити адміністративне рішення про люстрацію до ухвалення остаточного рішення; Закон «Про люстрацію» має конкретно передбачати ці гарантії;

– люстрація суддів має регулюватися лише одним законом а не тими, які перекриваються, і здійснюватися тільки

у разі повної поваги до конституційних положень, що гарантують їх незалежність, і тільки Вища рада юстиції мусить нести відповідальність за будь-яке звільнення судді;

– інформація про осіб, що підлягають люстраційним заходам, має оприлюднюватися тільки після остаточного рішення суду.

Незважаючи на декларативну готовність української влади удосконалити закон за допомогою Венеціанської комісії, з огляду на чинну редакцію ЗУ № 1682-VII жодне із висловлених Комісією зауважень враховано не було.

Виходячи із вказаних висновків Венеціанської комісії щодо невідповідності норм ЗУ № 1682-VII Конституції України, зокрема, задекларованих нею принципів верховенства права, презумпції невинуватості та індивідуальної відповідальності, немає жодних перешкод для визнання цього Закону неконституційним. Більше того, у зв'язку із прийняттям нового КАСУ, який почав застосовуватися із 15.12.2017 року, є підстави для поновлення проваджень за позовами жертв люстрації, які (провадження) були зупинені до вирішення справи у КСУ. Так, згідно з ч. 4 ст. 7 КАСУ, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії. У такому разі суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до КСУ подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції КСУ.

Отже, КАСУ у новій редакції дав змогу суддям самостійно, до вирішення справи про неконституційність певного закону, не застосовувати цей закон під час вирішення справи. Сміливі судді можуть скористатися цим дозволом

для реального захисту прав та інтересів громадян.

Висновки. Венеціанська комісія у Висновку підтвердила негативні оцінки, дані українськими спеціалістами і правозахисниками ЗУ № 1682-VII. З огляду на вказані висновки, немає жодних перешкод для визнання цього закону неконституційним.

Реакція українських топ-чиновників періоду після 2014 року на законопроект від 11.07.2019 № 10444 щодо розширення люстрації і на них засвідчила, що найбільш послідовні та палкі прихильники такої люстрації за ЗУ № 1682-VII не хотіли б власного потрапляння під його дію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міненкова Н. Люстрація в Польщі та Чехії: розбіжність типів, чинників та наслідків. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. Вип 4. С. 153–157.
2. Міненкова Н. Люстрація як наукова проблема сучасних зарубіжних та вітчизняних досліджень. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2016. Vol. 3, Iss. 4. С. 90–97.
3. Ніколаєнко Н., Степаненко О. Люстрація в країнах Чорноморського регіону: порівняльний аналіз. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2017. № 2. С. 123–134.
4. Ковальчук В., Пивовар М. Люстрація як механізм захисту основ демократії та прав людини в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2017. № 865. С. 550–556.
5. Степаненко О.Г. Політична люстрація: теоретичні засади поняття. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Політологія*. 2014. Т. 236, Вип 4. С. 17–20.
6. Ревко І.М. Люстрація по-українськи: проблематика реалізації унікального шансу реанімації влади в нашій державі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип 2 (1). С. 89–91.
7. Задорожний Ю.А. Люстрація як спосіб оновлення державної влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип 44(1). С. 15–18.
8. Кутєпов М.Ю., Левицький С.А. Люстрація як засіб запобігання корупції. *Молодий вчений*. 2018. № 1(2). С. 654–659.
9. Шишкіна Е.В. Люстрація і права людини. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 21–27.
10. Балабан Р. Люстрація по-українськи. Політологічний аспект: виклики і перспективи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип 2. С. 117–138.
11. Люстрація в Україні як засіб легітимації нового політичного режиму / С.В. Бондаренко, І.А. Зайченко, Т.Л. Нагорняк, Ю.В. Пачос, М.А. Польовий. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 14–18.
12. 5 провалів України після Революції Гідності. *Дивись.INFO*. 21.11.2018. URL: <https://divys.info/2018/11/21/5-provaliv-ukrayiny-pislya-revoljutsiyi-gidnosti/>.
13. Бердинських К. Чотири роки після Революції Гідності. *НВ*. 24.11.17. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/chotiri-roki-pislja-revoljutsiji-gidnosti-2258584.html>.
14. Шевчук С.В. Люстрація та ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління. *Юридичний журнал : аналітичні матеріали, коментарі, судова практика*. Київ, 2006. № 2. С. 65–81.
15. Митко А. Люстрація в Україні: колізії, досягнення та перспективи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. № 6. С. 187–192.
16. Захаров Є. Чотири причини для застосування вето щодо Закону «Про очищення влади». *Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. 05.10.2014. URL: <http://khp.org/index.php?id=1412527295>.

17. Белкін Л.М. Судівництво в Україні: ґене́за сучасного стану справ у контексті неналежного публічного управління. *Судова апеляція*. 2017. № 2 (47). С. 80–89.

18. Белкін Л. Нове – це добре забуте старе, або Венеціанська комісія щодо Закону України «Про очищення влади». *Юридична газета*. 02.07.2019. № 27 (681). С. 28–29.

The conclusions of the Venice Commission regarding the Law of Ukraine dated 16.09.2014 No. 1682-VII “On purification of power” (on “lustration”) are compared with the provisions of the Constitution of Ukraine. It has been pointed out that the practice of lustration in European countries has developed European standards in the field of lustration, which are mainly derived from three sources: the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the practice of the European Court of Human Rights; case law of national constitutional courts; PACE resolutions 1096 (1996) and 1481 (2006). PACE Res 1096 (1996) pointed to the Guidelines to ensure that lustration laws and similar administrative measures comply with the requirements of a state based on the rule of law. The Commission questioned the admissibility of lustration to civil servants who worked in the period when the country was headed by President V. Yanukovich. Although the Commission acknowledged, that the situation with democratic guarantees began to deteriorate at that time, in spite of them Mr Yanukovich never gained a full political, ideological and economic monopoly in and over the country. In addition, Ukraine has been a member state of the Council of Europe since 1995 and as such has been monitored for compliance with European standards. Large-scale lustration measures for this particular period call into question the actual functioning of the legal and regulatory framework of Ukraine as a democratic state based on the rule of law principle. Taking into account the conclusions of the Commission regarding the non-compliance of the norms of this Law with the Constitution of Ukraine, in particular with the principles of rule of law, presumption of innocence and individual responsibility, declared therein, there are no obstacles for the recognition of this law unconstitutional. The article compares the reaction of lustration supporters when lustration could touch them.

Key words: unconstitutionality, lustration, rule of law, presumption of innocence, individual responsibility.
